

Kitap Eleştirisi

Murat Özdemir

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi
muratozdemirmurat@gmail.com

Medya Okuryazarlığı

Editör: Elif Küçük Durur

Siyasal Kitabevi, 2016, 366 sayfa.

Siyasal Kitabevi, 2016 Aralık ayında derlemelerden oluşan “Medya Okuryazarlığı” adlı eseri yayımladı. Medya okuryazarlığına rehberlik edecek bu eser iki açıdan önemli görünmekte. Birincisi, medya okuryazarlığı alanına yeni bakış açıları getirmekte, medya mecralarını anlama ve çözümleme noktasında farklı konu başlıkları ve içeriklerle medyaya yönelik çok yönlü düşünmemizi sağlamakta. İkinci olarak da demokratik yurttaşlığı geliştirme, insani gelişim hakkını yükseltme bağlamında hem örgün hem de yaygın medya okuryazarlığı eğitimi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Temel insan haklarından biri özgürce bilgi edinme hakkına sahip olmaktır. Bu hakkın neoliberal politikaların uygulanmasıyla her geçen gün daha da azalmasıyla beraber, sosyal devlet anlayışının yıpranması, tecimsel mantığın demokratik, özgür, eşitlikçi yurttaş idealini tahakkümü altına alması, eğiti-

<http://ilefdergisi.org/2017/4/2/>

min özgürleştirici ve dönüştürücü pratiğinin potansiyeli üzerine düşünmemizi zorunlu kılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ayrımını pekiştirmesi, yabancı düşmanlığı yaratması, çatışma ve savaş odaklı haber pratikleri sunması, popüler kültürü biçimlendirmesi, reklamlar yolu ile tüketimi özendirmesi, sağlık içerikli enformasyon ile bireyin sağlığı üzerinde güç ve denetim oluşturmalarının yarattığı etkilerin yurttaşlık haklarını ve bilincini zayıflatmasının yıkıcı etkilerine karşı medya eğitimini zorunlu kılarken, *“verilecek medya eğitimi sadece medya içeriklerine karşı korunmayı içermemeli”* vurgusuna paralel, *“medya ekolojisini dönüştürecek olanakları da bireye sunmalı”* düşüncesi kitabın bütünselliğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda *“Medya Okuryazarlığı”* kitabı, bireye medyanın ideolojik çerçevesini güç ve iktidar temsilleri bağlamında çözümlemesine yol gösterirken, medya yapılarına müdahale edilmesini, alternatif kamu alanları oluşturulmasını, medya metinlerinin yarattığı toplumsal, kültürel, siyasal, ırk mücadelelerine demokratik mecralar yaratması için aktivist yurttaş yaratma projesini destekleyici öneri ve yöntemler sunuyor.

Hem dünya ölçeğinde hem de Türkiye bağlamında *“medya okuryazarlığı”* eğitimi tarihçesinin çok yeni olması, eğitim modellerinin ve içeriklerinin gelişme aşamasındaki konumu nedeniyle bu kitabın alana yönelik sunacağı yeni düşünsel yaklaşımlar *“medya okuryazarlığı”* literatürüne katkı sağlamakta, akademik alanda çalışma yürütenler için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Türkiye’de *“medya okuryazarlığı”* alanı için hazırlanmış kaynakların azlığı düşünüldüğünde bu kitabın çağın olmazsa olmaz eğitimi olarak görülen *“medya okuryazarlığı”* nın gelişmesi ve zenginleşmesine yönelik yeni perspektifler sunduğu görülmektedir.

20. yüzyılın toplum bilimlerinde başat eksenini oluşturan *“kitle toplumu”* kavramının akademik literatürde yoğun şekilde yer edinmesinde kitle iletişim araçlarının etkisiyle beraber, enformasyon çağının, yaşam alanlarımızı sarmaladığı günümüzde, iletişimin ticari meta olarak ulusal, uluslararası şirketlerin, güç odaklarının kontrolü ve denetimi altına girmesi, kamu denetiminin pek az olduğu yapıların içinde işleyişi medya alanına eleştirel yaklaşımı gerekli kılmaktadır. 1980’li yıllarda dünya ölçeğinde başlayan neoliberal politikaların yarattığı medya alanının ticarileşmesi ile öncesinde medyaya atfedilen kamu yararı anlayışının zayıflaması, 1990’lı yıllarda internetin yarattığı eşitlikçi kamusal alan heyecanını geçen yıllar boyunca şirketlerin kontrolü altına girmesi ve gözetleme toplumu yaratmada iktidar ve güç odaklarına sunduğu imkânlar, modernitenin vaadi olan demokratik, rasyonel, eşitlikçi

yurttaş düşüncesini zedelemektedir. Bu nedenle medya alanının yurttaşlar nezdinde iyi anlaşılması, arkasında yatan siyasi, ticari, mülkiyet ilişkilerinin çözümlenmesi için medyaya yönelik eğitimi demokratik yurttaşlık bağlamında gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Elif Küçük Durur'un editörlüğünü yaptığı derleme "*Medya Okuryazarlığı*" kitabı medya alanını çözümlenme, anlama, alternatif medyalar oluşturma çerçevesinde hem eğitim kurumları için hem de yurttaşlar için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Geleneksel medya ve yeni medya alanlarını medya okuryazarlığı kavramı etrafında ele alan kitap, çağdaş medya okuryazarlığı fikrini desteklemekte, bireyin basılı ve elektronik medyanın kodlarını açıklama, değerlendirme, analiz etme, gerektiğinde kendi medya alanını yaratmada yeterliliğini geliştirme ve yükseltmede demokratik yurttaşlık anlayışını sağlamlaştırmaya yönelik radikal öneriler sunmaktadır.

Medyanın iktidar odakları için tahakküm yaratmada ve yönetmede etkili araç olarak karşımıza çıkması, birey açısından medyaya karşı bilinçli ve eleştirel bir duruşu zorunlu kılmaktadır. Bireyin zararlı medya içeriklerinden korunmasına rehberlik eden, diğer yandan medya yapılanmasını, içerik üretimini güç ve iktidar bağlamında toplumsal ve tarihsel koşulları gözeterek ele alan beceri edinimine yol gösteren "*Medya Okuryazarlığı*" kitabı, medya sektörünü düzenleyen politikalar üzerinde denetim ve baskı oluşturma yönünde bireyi bilinçlendirmek ve cesaretlendirmek için politik özne yaratmada okuyucusuna yol göstermektedir.

Derlemenin ilk yazısı olan, "Eleştirel Medya Okuryazarlığı" başlığı altında yazar Meral Uysal, kitle iletişiminin toplumsal alanda vazgeçilmez boyutuna vurgu yapmakta, bilgi ve enformasyon çağı olarak ifade edilen günümüz dünyasını değerlendirirken küresel medya pazarındaki gelişmelere odaklanarak ticarileşen medya içeriklerinin demokratik yurttaşlık katılımını engelleyen bir işleve dönüştüğünü ifade etmektedir. Eleştirel Medya Okuryazarlığı'nı kavramsal bir çerçeveye oturtmaya çalışan Uysal, medya okuryazarlığının tarihsel kökenlerine inerek Dünya'da ve Türkiye'de nasıl geliştiğini, yaygınlaştığını konu başlıklarıyla özetlemektedir. Medya okuryazarlığının kapsamında çoğunlukla özetlenen; "Bütün medya metinleri kurgulanmıştır: medya ticari sistemin bir parçasıdır; medya ideolojik ve politik içerimler taşır; her bir aracın kendine özgü estetiği, kodları ve geleneği vardır; alıcılar medya metinlerini kendilerine göre anlamlandırır" yaklaşımlarını Uysal metin içinde açmıyarak medya mesajlarının yapaylığını, ekonomi politliğini, ideolojik boyutunu, medyanın kodlama mantığını ve son olarak

izleyici açısından alımlama, anlamlandırma yönlerini tanımlamaktadır. Avrupa Birliği bağlamında ele alınan medya okuryazarlığı yaklaşımının medyayı kullanma becerileri ile sınırlı kaldığının altını çizen Uysal, sosyal devlet anlayışının aşınmasıyla beraber devletin görevi olan eğitim sorumluluğunun ortadan kalktığını ve bunun bireye yüklendiğine işaret etmektedir. Türkiye’deki medya okuryazarlığının gelişim evresini de açıklayan yazar, Türkiye’de resmi otoriteler tarafından yürütülen medya okuryazarlığı eğitiminin liberal muhafazakâr anlayışlar çerçevesinde hazırlandığını, bunun bireyi medya ekolojisi içinde aktif yurttaş yaratmada yeterli olmadığını belirtmektedir.

Eleştirel ve kolektif bilinç oluşturmada, demokratik bağlamda toplumsal eylemi yaratmada bireyin pasif alandan aktif alana geçmesi gerekmektedir. Toplumsal muhalefetin bir işlevi olarak ele alabileceğimiz “medya okuryazarlığı” eğitiminin de bu nedenle katılımcı, aktif yurttaş teşvik edecek içerikleri ve müfredatları içermesi gerekmektedir. Bu kapsam etrafında hem liberal yaklaşımı hem de eleştirel yaklaşımı ele alan yazar, aktif yurttaş yaratmada salt medya metinlerinin ideolojik ve zararlı yanlarının çözümlenmesinin yeterli olmayacağını söylemekte, eğitimin bilişsel, duygusal, ahlaki boyutlarıyla ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Karşı hegemonya oluşturmada Gramsci’den yola çıkarak aktif/aktivist yurttaş hareketine geçirmede, dünyayı okuma, anlama ve dönüştürmede, medya okuryazarlığı yolu ile politik eyleme geçmenin eleştirel medya okuryazarlığı ile mümkün olacağını ifade eden Uysal, medya okuryazarlığının pedagojik eğitimin önemli bir parçası olduğunu belirtmektedir.

“Medya Okuryazarlığı Müdahaleleriyle İlgili Testlerin Tasarlanması, Kavramsal Zorluklar” adlı yazıda ise, W. James Potter ve Chan Tha, medya okuryazarlığını bir anahtar sözcük olarak kullanarak Google aramasında 17.4 milyonun üzerinde, Google Scholar aramasında ise 1.5 milyonun üzerinde sonuç bulmuşlardır. Yazarlara göre, böyle bir boyutta ve çeşitliliğe sahip olan bir literatürün olması medya okuryazarlığı çerçevesinde hazırlanan çalışmaların bir bütünsellik ve tutarlılık içinde olmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle bu çalışma, medya okuryazarlığı alanında çalışma yürütecek araştırmacılara yardımcı olacak, çalışmalarını test edebilecek nitelikte beş temel adımı barındırmakta: Çalışmanın amacı, medya okuryazarlığının algılanış biçimi, hedeflerin algılanış biçimi, müdahalenin amacı ve başarının göstergeleri. Araştırmaların eksik yönlerinin ortaya çıkarılmasında, belirlenen amaçları gerçekleştirmede, daha etkin sonuçları yakalamada bu adımlar medya okuryazarlığı çalışmasını yürütene yol gösterici rehber niteliğindedir.

Yazarların yaptıkları 88 medya okuryazarlığı çalışmasının çözümlemesi sonucunda, alanda çalışma yürütenlerin ortak eksik yönleri tespit edilmiş ve bu eksikliklerin giderilmesi için araştırmacıların izleyecekleri adımları sıralanmıştır. Bu adımlar literatür çeşitliliğin yarattığı karmaşıklığı en aza indirmek ve medya okuryazarlığı bağlamında hazırlanan çalışmaların istenen hedefi gerçekleştirmedeki eksik yönlerinin giderilmesinde daha güçlü kavramsal temeller yaratma konusunda araştırmacılar için kılavuz görevi görmektedir.

“Medya Okuryazarlığı ve Medya Hakları: Eleştirel Okumadan Yaratıcı İşbirliğine” başlığı altında yazar Graham Murdock çalışmasını üç ana eksen üzerine oturtmaktadır. Birincisinde Murdock İngiltere’deki okuryazarlığın tarihsel gelişimine eğilirken, okuryazarlığın nasıl kavrandığını dile getirmekte; demokratik, birey merkezli okuryazarlığın entelektüel ve duygusal yeterliliklerin işlenmesindeki önemini vurgulamaktadır. İngiltere örneğinde, okuryazarlığın genel olarak iş yaşamının ve bürokrasinin ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılama temelli organize edildiğini, genel olarak okuryazarlığın gençlerden temel hesaplamaları yapabilmelerinin istenildiği, standart dildeki materyalleri okuyup anlayabilmeleriyle sınırlı tutulduğunu vurgularken, bu anlayışın itaatkâr işçiler ve vatandaşlar üreten, okuryazarlığı pratik beceri edimine indirgeyen yaklaşımı meydana getirdiğini dile getirmektedir. Bu nedenle Murdock bireyi dışa döndüren, potansiyelini geliştiren daha kapsamlı bir okuryazarlığın olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Zorunlu eğitim bağlamında ele aldığı okuryazarlık anlayışının İngiltere’de çocuk ve gençler üzerinde otoriter bir anlayışla yürütüldüğünü ifade etmekte, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve Amerikan üretimi kültür ürünlerinin siyasi otoriteler tarafından ahlaki panik neticesinde yasaklanmasının ortaya çıkardığı muhafazakâr refleksi yansıttığını belirtmektedir.

İkinci ekseninde kitle iletişimine odaklanan yazar, kitle iletişimin yarattığı etkilerin araştırılmasında İngiliz Çağdaş Kültürel Çalışmalar’ın ele aldığı konulara değinerek, neoliberal anlayışların anti demokratik yapısını anlamamızı sağlayan Çağdaş Kültürel Çalışmalar’ın ortaya koyduğu eserler üzerinden okuyucusuna seslenmektedir. Sonrasında kitle iletişimi bağlamında internet alanını ele alan yazar, internetin geçirdiği evreleri de özetleyerek dijital okuryazarlık alanına eleştirel yaklaşmamızı sağlayacak düşünceleri ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere, internetin ve ona bağlı olarak yazılım ve donanım araçlarının her geçen gün daha da gelişmesi ile her an, her yerde internet alanına erişimin mümkün olduğu günümüzde, dijital okuryazarlık olarak ifade edilen internet kullanım pratiklerine çok boyutlu yaklaşmamız

gerektiği yazar tarafından ifade edilmektedir. İnternet alanının çoklu çevrim içi bir ortama sahip olması, yatay iletişimi destekleme ve geliştirme olanağı sunması nedeniyle katılım ve yaratıcılığı geliştiren dijital okuryazarlığın internet ortamının yapısal ekonomi politik işleyişini kapsayacak formatta ve içerikte olması gerektiği metin içinde önerilmektedir.

Üçüncü ekseninde ise Murdock, dijital haklar bağlamında internet ortamını ele alırken mevcut internet yapısının ve işleyiş mekanizmalarının yurttaş odaklı olmadığını, kamusal alan yaratma potansiyeline sahip olan internetin kurumların çıkarlarına hizmet ettiğini belirtmektedir. Yazar UNESCO'nun "Dijital Çağda Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Üzerine Deklarasyon" başlıklı metninden yola çıkarak, medyanın ve internetin bir kamusal alan olduğunu belirtirken, internet alanının yurttaşın çıkarlarına hizmet edecek şekilde yapısal olarak dönüştürülmesi gerektiğini savunmakta, dev internet şirketlerin kullanıcıların kullanım pratiklerini ticari hesaplamalara dönüştürerek yaratıcı pratikleri kendi lehine ticari değere dönüştürdüklerini ifade etmektedir. Bu nedenle kullanıcı haklarını gözeten çevrimiçi sözleşmelerin yürürlüğe girmesinin demokratik yurttaşlığın gelişimine katkı sağlayacağını söylemektedir. Bu bağlamda yazar internet alanının yurttaş haklarını gözeten şekilde yapısal olarak dönüştürüldüğünde zaman, mekân ve uzam bağlamında daha eşitlikçi kamusal alanların yaratılmasına olanak sağlayacağını vurgulanmaktadır.

"Twitter'da Eğlence Trolleri ve Yeni Medya Okuryazarlığı: Trolleri Beslemeyin" başlığı ile Mutlu Binark, Şule Karataş, Tuğrul Çomu, Eray Koca Türkiye'deki trollük algısını ele almakta, trollüğün olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin farklı düşünceleri açıklamaktadırlar. Türkiye'de siyasal söylem alanlarında son birkaç yıl içinde trollük algısının sık sık dile getirilmesi, trollük kavramının siyasal olanla eklenmesi, trollük denildiğinde çoklu internet ortamlarında belli bir yapıya, siyasal, ideolojik olana hizmet eden tarafgir/partizan kişi olarak algılanması, trollüğün ne olduğuna dair kuramsal açıklamayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle bu çalışma trollük kavramının tarihsel arka planına inerek Türkiye ortamında, siyasal söylemlerin yarattığı trollük algısını kuramsal boyutuyla anlamamıza, çözümlememize yol göstermekte, trol olgusuna karşı beceri kazanmamıza yönelik içerikler sunmaktadır. Yazarlar trollüğün tarihsel gelişiminden yola çıkarak, trol olgusunu hem olumlu hem de olumsuz boyutlarıyla ele almakta, daha demokratik çoklu medya ortamlarının yaratılması ve sürdürülmesi bağlamında trollük olgusuna karşı "yeni medya okuryazarlığı" eğitiminin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Çoklu medyayı dış dünyanın bir yansıması olarak düşündüğümüzde, bu

alanlarda akan eğlence akışlarının yanında ilişkiler, istekler, etkileşimsel iletişim de akış içinde yer almaktadır. Bu nedenle çoklu medya ortamlarında demokratik taleplerin dile getirildiği, mücadele, direniş pratiklerinin yürütüldüğü alanların yanında siber uzamın ırk, cinsiyet, yabancı düşmanlığı, nefret söylemini var ettiği, tarafgir/partizan grupların oluşumuna imkân sağladığı da görülmektedir. Bu bağlamda düşündüğümüzde yazarlar trollüğün yapılış amacıyla bağlantılı bir biçimde yaratıcı sözedimleri ve toplumsal satir içeren üretimlerin, hangi noktada ayrımcılık ve nefret söylemine ya da siber zorbalığa evrileceğine karşı internet kullanıcıları için “yeni medya okuryazarlığı”nın gerekliliğinin altını çizmektedirler.

Günümüzde trol sözcüğünün özellikle internet ortamında, katılımcılar arasındaki iletişimi, müzakereyi bozan ve manipülatif enformasyon yayan kişiler ve onların söz edimi için kullanıldığı bilinmektedir. Bu bakış açısı trollük kavramını tamamıyla olumsuzlaştırmaktadır. Bu sorunlu bir trollük algısına işaret etmektedir. Çünkü bu anonim hesaplar ile kimlik performansları sergileyenler toplumsal çeşitliliği güçlendiren, alternatif direniş ve mücadele dili geliştiren yöntemleri de ortaya koyabilmektedirler. Bu nedenle metin içinde yazarların da dikkat çektiği, trollüğün demokratik ifade özgürlüğü bağlamında ele alınması gerekliliği, trollüğün alternatif mücadele dili yaratma gücünün de olduğu, bunun yanında trollüğün kendi içinde barındırdığı rahatsız tahrik edici, dalga geçici dilsel pratiklerine karşı farkındalığa sahip olacak, kullanıcıyı aktif konuma getirecek “yeni medya okuryazarlığı” önerisidir. Ayrıca çalışma içinde trol hesaplara karşı başa çıkma yöntemleri de sıralanmaktadır. Medya metinlerini toplumsal, kültürel, siyasal ve ırk mücadelelerinin bir alanı olarak düşündüğümüzde bu metinlerin ideolojik, ekonomi politik söylemlerinin çözümlenmesi, ifade özgürlüğü, ayrımcılık ve nefret söylemi arasındaki sınırların kavranmasını sağlayacak bir “yeni medya okuryazarlığı”nın gerekliliğinin yanında kullanım becerileri olarak ifade edilen dijital sermayenin de kazandırılması gerekliliği çalışma içinde öneriler olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Barış Okuryazarlığı, Alternatif Medya ve Yurttaş Gazetecilik” yazısı ile Barış Çoban, toplumsal alanda barışın tesis edilmesi ve çatışma alanlarının ortadan kaldırılmasına yönelik alternatif medya ve yurttaş gazeteciliğinin öneme değinerek, bu alanda yurttaş bilinçlendirmeyi amaç edinen öneriler sunmaktadır. İktidarların kendilerini medya alanları üzerinden yeniden var ettiği, pekiştirdiği, politikalarını meşrulaştırdığı günümüzde yaşam alanlarımızın savaşlar, şiddet ve cinayetlerle çevrelendiği düşünüldüğünde iktidar

olana karşı yeni hareketlerin, mücadele alanlarının yaratılması zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişimin iktidarlara sağladığı kitleleri oluşturma, atomize etme, yönlendirme, kendi iktidar ve istikbali doğrultusunda manipüle etme gücü özellikle savaş ve çatışma zamanlarında kendini daha çok hissettirmektedir. Bu bağlamda Barış Çoban'ının bu başlık altında oluşturduğu yazısı, çatışma ve savaş ortamlarında iktidar politikaları çizgisine güdümlü ana akım medyanın savaş odaklı haber diline karşı alternatif medya yaratma, barış odaklı haber dili oluşturma, toplumsal alanda barış talebini arttırma, katılımcı aktivist yurttaş pratiklerini teşvik etme yönünde ufuk açıcı bilgiler sunmaktadır. Occupy hareketlerinden yola çıkarak, aktivist yurttaş gazeteciliği pratiklerinin yükselmesine, iktidar politikalarına karşı çoklu medya ortamlarında örgütlenen, kamusal alan oluşturan, bunu meydanlara taşıyan düşüncenin gelişimine dikkat çeken Çoban, iktidarların hegemonyasını yeniden üretmek, görünür kılmak için şiddet paradigmasını kullandığını vurgulamakta, toplumsal alanda ise bu şiddetin uygulanma politikasını medya yolu ile meşrulaştırdığını belirtmektedir. Çoban, alternatif medya kanalları yolu ile barış okuryazarlığının geliştirilmesi ile barışın toplumsal yaşamın meselesi haline getirilmesi, devletin şiddetten vazgeçirilmesi, ulusal ve uluslararası kamuoyunun farkındalığının yaratılmasına imkân verdiğine dikkat çekilmektedir.

Toplumsal bilincin savaş ve çatışma dönemlerinde ana akım medya yolu ile iktidarların şiddet politikalarına güdümlü hale getirildiği düşünüldüğünde, alternatif medyaların varlığı çatışmasızlığın ve barışın gündelik yaşamın pratiği ve söylemine yerleşmesine katkı sağlayabilmektedir. Bu bağlamda yazarın da ifade ettiği, alternatif medya yolu ile direniş kültürünün yaratılması, devletin şiddetine karşı barış, çözüm talebinin yükseltilmesi olanaklı hale gelmektedir. Yeni medya ortamında barış okuryazarlığının geliştirilmesinin aktivist yurttaş habercilerin çabasını gerekli kıldığını ifade eden Çoban, devletin şiddetinin teşhir edilmesi, “şiddet kültürü” anlayışının dönüştürülerek sükunet ve barışa evrilmesi, ezilenlerin sesini duyurabilmesi, iktidarın gizli savaş politikalarının ve uygulamalarının toplumsal alana duyurulması, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk gruplarının eksik ya da yanlış temsiline karşı direnişi örgütleme, kamusal alanın yeniden örgütlenmesini teşvik etme, ana akım medyanın savaş odaklı haber dili pratiğini yapısökümüne uğratma bağlamında alternatif medyanın gerekliliğini, barış odaklı habercilik ve barış okuryazarlığının önemini ele almaktadır. Geleneksel elit ve ideolojik olarak muhafazakâr haber değerleriyle mücadelede direniş kültürü yaratma, kendi medyasını oluşturma, demokratik iletişim kanallarının geliştirilmesinde barış gazeteciliğinin ve barış okuryazarlığının geliştirilmesiyle çatışma ortamlarının müzakere yolu

ile aşılmasına olanak sağlayacağı metin içinde önemle vurgulanan kısımlardır.

“Eleştirel Reklam Okuryazarlığı” başlığı ile Merih Taşkaya, günümüz reklam olgusunun giderek daha da karmaşık ve çözülemez yapısını ele alırken, reklamlara karşı eleştirel düşünmeyi sağlayacak, reklam dilini ve kurgu mantığını çözümlenmeyi öğretecek reklam okuryazarlığı eğitiminin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Reklam üretim tekniklerinde reklam mesajlarının diğer medya mesajları içine yerleştirilmesinin tanıtım ve pazarlama mantığını daha sofistike hale getirmekte, hedef kitle açısından reklam mesajı olarak ayırt edilebilirliğini zorlaştırmaktadır. Piyasa aktörlerinin ticari hedeflerini gerçekleştiren ve çıkarlarına hizmet eden bu tür reklam kurgu teknikleri karşısında yurttaşın bilinçli düşünmesi, reklam mesajlarına eleştirel bakması gerekmektedir. Bu nedenle bu başlık altında reklamın bilinç, arzu inşasındaki gücüne karşı yurttaşın eleştirel düşünmesini sağlayacak, reklam metinlerini ayırt edebilme becerisi kazandıracak “*eleştirel reklam okuryazarlığı*” eğitiminin verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Tüketim mantığının yaşam alanlarımızı ve bilinçlerimizi istila ettiği çağımızda, marka kültürü yaratma, markalara bağımlı yaşamı düşünme ve sürdürme istencinin geliştirilmesi ve arttırılmasına yönelik çabaların, yasal düzenlemelerin, reklamların kendisini şiddetli şekilde yurttaşına dayattığını düşündüğümüzde yazar Taşkaya’nın da ifade ettiği gibi örtük reklam kodlarının çözümü, metinlerarası okuma yeterliliğinin kazanılması, yasal düzenlemelerin uygulama mantığını anlama, kurgulanmış reklam metinleri içindeki düş ve gerçek arasındaki ayrımı yapabilme, reklamın yerleşik güç yapılarını ve ilişkilerini yeniden inşa etme dilini çözümlenme, hibridleşmiş reklamların amaçlarını kavrayabilme yeterliliği kazanılmasına yönelik eleştirel reklam okuryazarlığının eleştirel pedagoji, eleştirel medya okuryazarlığı içinde bir bileşen olarak verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Markaların, sponsorluk mantığı altında kurumların, toplumsal aktivitelerin faaliyet alanlarında kendilerini yerleştirmeleri, viral reklam mesajlarının ulaştığı kişiler tarafından gerçekmiş gibi algılanması, tüketim hazzını arttıran gösterişçi tüketimin özendirilmesi, ideal yaşam tarzı olarak arzuların kışkırtılması, değer ve anlamların tüketim metalarına dönüştürülmesi, pazar mantığına ve pazar hedeflerine hizmet eden sistem dünyası inşa etmektedir. Bu bağlamda neoliberal piyasayı besleyen, kamu yararını gözetmeyen yasal düzenlemelerin uygulanması neticesinde şirketlerin yönlendirici, atomize edici reklam faaliyetlerine karşı yurttaş güçsüz kılınmaktadır. Ayrıca internet ile beraber reklam içeriklerinin kolayca her alana sızmasının yarattığı ya-

nıltıcı bilgilerin çokluğu nedeniyle mağdur olan yurttaşlar düşünülürğünde eleştirel reklam okuryazarlığının gerekliliği somutlaşmaktadır. Metin içinde Taşkaya'nın da belirttiği gibi reklamların görsel-işitsel medya alanlarında, yazınsal ürünlerde, tüketim ürünlerinde, kısaca yaşamın her alanında kendisini göstermesi, enformasyon formatları ve içeriklerinin reklam endüstrisi tarafından yönetilmesine karşı yurttaşın sorgulayıcı düşünmesi özgür bir varlık olma potansiyeline işaret etmektedir. Bu bağlamda metin içinde reklam okuryazarlığını kavramsallaştırmaya yönelik tabloların yer alması reklam okuryazarlığı eğitimi verecek kişiler için de reklamı çözümleme adımlarını göstermektedir. Ayrıca çocuklara yönelik reklam okuryazarlığının gerekliliği vurgulanırken, interaktif oyun ortamlarında çocukların reklam mesajları karşısında eleştirel düşünmesini sağlayacak okuryazarlık eğitime dikkat çekilmektedir.

“Sağlık Okuryazarlığı ve Medya” başlığı altında günümüzde sağlığın bir metaya dönüştürüldüğü ve medya yolu ile sağlık algısının yeniden oluşturulduğu, yönlendirildiği yazar Elif Küçük Durur tarafından ifade edilirken, medyanın sağlık ile ilgili enformasyonu yaymada ve buna bağlı olarak sağlık temelli yanlış tüketimlere neden olmadaki etkisine karşı “sağlık okuryazarlığı”nın zorunluluğu vurgulanmaktadır. İnsani gelişim hakkı bağlamında bilgi edinme ve edinilen bilgiyi kullanma hakkı, temel yurttaşlık hakkını kapsamaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim alanında dolaşımdaki enformasyonun manipülatif etkilerden arınması gerekmektedir. Günümüzde medya alanını düzenleyen ve denetleyen mekanizmaların-erklerin, şirketlerin çıkarlarını öncelik olarak gözetmeleri, kitle iletişim araçlarının kamu yararı işlevini demokratik alandan uzaklaştırıp iktidarların hizmetine sunmaktadır. Medya eğitime radikal bir özgürleşme hareketi olarak bakan “Medya Okuryazarlığı” kitabı “Sağlık Okuryazarlığı ve Medya” konu başlığı ile sağlıkla ilgili enformasyonlara karşı eleştirel bakmamızı geliştirecek içerikler sunmakta, toplumsal boyutta sağlık konusundaki enformasyonun kitle iletişim araçlarıyla dolaşıma girmesi neticesinde bireyin ve toplumun sağlığı üzerinde oluşabilecek sağlık temelli tüketimlerin ve politikaların “Neden? Niçin?” yapıldığı sorularını cevaplayacak kuramsal içerikler edinmemizi sağlamaktadır. İnsanların sağlık konuları ile ilgili kanaat geliştirmeleri, sağlıklarını korumak ve geliştirmek, yaşam kalitesini yükseltmek, sağlık hakkında bilgileri doğru almaları temel haklarıdır. Oysa günümüz medya alanında sağlık hakkındaki enformasyon, çoğunlukla tüketimi özendiren, ticari şirketlerin kârını arttıracak yönlendirici-yanıltıcı bilgiler iletmektedir. Kitle iletişim mecralarının sağlık enformasyonu üzerindeki sömürücü etkisine dikkat çeken “Sağlık Okuryazarlığı ve Medya” metni bireyin ve toplumun sağlığını tehdit eden

medya içeriklerine yönelik, farkındalık oluşturmayı amaçlayarak “sağlık okuryazarlığı”nın gelişmesi için insan ve yurttaş hakları bağlamında öneri ve çözüm odaklı bilgiler vermektedir.

“Medya Okuryazarlığının Topluma Getirdiği Yenilikler” yazısı ile H. İnci Önal, medya okuryazarlığının toplumsal alandaki önemine dikkat çekerek, bilgi kaynağı olarak medyanın etkin kullanılmasının gerekliliğini belirtmektedir. Bilgi edinme hakkı temel insan hakkına dayanırken, bilgi edinme ortamlarının şeffaflaşması önem arz etmekte, bu alanlara ulaşmak isteyenlerin yeterli donanım ve erişim becerisine sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda medya okuryazarlığı hem bireylerin hem toplumların bilgi edinme haklarını içselleştirmelerini sağlarken, medya kaynaklarının şeffaflaşmasına, medya kaynaklarından en etkin şekilde yararlanılmasına yardımcı olmayı amaç edinmektedir. Bilgi kaynaklarını tanıma, şeffaflaştırma, kaynaklara ulaşmak için beceri kazanımı elde etme, sosyal kültürel bağlamda daha gelişmiş toplum düzeninin inşasına işaret etmektedir. Bilgi kaynaklarındaki çeşitliliğin, karmaşıklığın yarattığı kaynaklara ulaşma problemi medya okuryazarlığının bilgi edinmedeki önemini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede yazar Önal medya okuryazarlığı yolu ile elde edilecek toplumsal yenilikleri başlıklar altında sıralamakta, medya okuryazarlığının hem birey için hem toplumlar için çok boyutlu önemini belirtmektedir. Önal, medya okuryazarlığı ile beraber bilgisayar okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, haber okuryazarlığı gibi diğer birçok okuryazarlık türünün de gelişeceğini ifade ederken demokrasi, yurttaşlık ve gelişim bağlamında medya okuryazarlığının önemine dikkat çekmektedir. Medya okuryazarlığı yolu ile bilgi kaynaklarının ve medyanın özelliğinin tanınacağını, diğer okuryazarlık türleri hakkında bilgi sahibi olunacağını, anlamlandırma süreçlerinde demokratik düşünce ve eylemlerin inşa edilmesinin sağlanacağını, bireylere düşünce ve bilgi üretimlerinde rehber edici bilgi kaynakları sunacağını, asılsız-tutarsız olan bilgi kirliliğinden korunmayı öğreteceğini, internetin daha etkili kullanım becerisinin elde edileceğini, vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine katkı sağlayacağını, medya dilinin toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf bağlamlarda okunacağını, kendini ifade etme ve kendi medyasını yaratmayı sağlayarak katılımcı yurttaşlığı teşvik edeceğini söyleyen yazar, medya okuryazarlığının birçok toplumsal yarara katkı sağlayacağını belirtmektedir. Metin içinde medya okuryazarlığının toplumsal açıdan çok boyutlu yararının başlıklar altında incelenerek ifade edilmesi, medya okuryazarlığının demokratikleşme, eşitlikçi toplumu inşa etme açısından önemini ortaya koymaktadır.

“Türkiye’de Medya Okuryazarlığının 10 Yılı: Medya Okuryazarlığını Eleştirel Okumak” çalışmasıyla yazarlar Adem Yılmaz ve Ahmet Taylan TÜİK verilerinden yola çıkarak Türkiye’deki medya okuryazarlığının son 10 yılındaki kapsamını incelemekte, alanla ilgili yetkili erklere tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Medya, bireysel ve toplumsal açıdan bilişsel alanları, değerleri, inançları her gün yeniden inşa etmekte, toplumsal gerçekliğe karşı hakikat algısını yaratmaktadır. Medyanın bu güçlü etkisine karşı medya ve toplum/birey ilişkisini açıklamaya çalışan önemli derecede içerik üretimi yapılmaktadır. Medyanın sunduğu içeriklerin küresel ve yerel ölçekte endüstriyel yapıların iktisadi ve politik çıkarlarını koruyacak şekilde toplumsal hakim söylemleri inşa ettiği ve meşrulaştırdığı yaklaşımı içerik üretimlerinde en çok vurgulanan noktalardır. Bu bağlamda medya okuryazarlığı çok boyutlu bir öğrenme sürecine işaret etmektedir. Güç, iktidar ve hegemonik ilişkilerin, faaliyetlerin karmaşık devingen yapısı medya okuryazarlığının yaşam boyu bir eğitim olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu metin içeriği de medya okuryazarlığının ne olduğunu çok boyutlu açıklamak için geniş literatür taraması yapmakta, bireylerin ve toplumun daha adil bir dünya ve yaşamı inşa etmelerinde medya okuryazarlığının önemini kavramalarını sağlayacak içerik sunmaktadır. Günümüzde her an medya iletilerine (televizyon, video, sinema, reklam, internet vs.) maruz kalmaktayız. Dolayısıyla medya artık hayatımızın bir parçasını oluşturmakta, medyadan kaçınmak imkânsız görünmektedir. Bu durum, medya üretim ve tüketim süreçlerinde bireye daha aktif olma zorunluluğu yüklemektedir. Metnin kuramsal kısmında medya içeriklerinin karmaşık olduğu, teknolojik gelişmelerle beraber iç içe geçen medya içeriklerinin üretildiği, bunlara karşı ise bireyin savunmasız konuma düştüğünün altı çizilirken, demokrasi ve yurttaşlık bilincinin ve katılımın teşvik edilmesinde, sosyal adaletin sağlanması, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığın aşgariye indirilmesi, kendini ifade edebilme konularında medya okuryazarlığının gerekliliği belirtilmektedir. Metnin kuramsal kısmından sonra “Türkiye’de Medya Okuryazarlığı Projesi” başlığı altında eğitim kurumlarında okutulan medya okuryazarlığı dersinin 10 yıllık durumu yıllar bazında karşılaştırılarak incelenmiş ve TÜİK verileri üzerinden değerlendirilmelerde bulunularak öneriler sunulmuştur. Yıllar bazında ele alınan verilerin değerlendirilmesinin yanında, medya okuryazarlığı eğitimi verenlerin durumu da değerlendirilmiş mevcut koşullar altında eğitimin işleyiş şeklinin yanında eğiticinin yetersizliğine de dikkat çekilmiştir. Türkiye’deki 10 yıllık medya okuryazarlığı eğitiminin istenilen amaca ulaşmadığı, liberal korumacı yaklaşımla eğitimin düzenlendiği, altyapının yetersizliğinin giderilmediği vurguları öne çıkarken sonuç kısmında medya okuryazarlığının istenen hedeflere ulaşılmasına yönelik düzenleyici erklere öneriler sunulmaktadır.

“Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun Medya Okuryazarlığı Alanındaki Rolü” yazısında Engin Saygın RTÜK’ün medya okuryazarlığı eğitimi ve yaygınlaştırılmasındaki rolünü belirtmekte, daha aktif izleyici-okuyucu yaratmada medya okuryazarlığı eğitiminin toplumun geneline yayılmasına yönelik girişimlerin artırılması gerekliliğini ele almaktadır. RTÜK’ün medya okuryazarlığı alanındaki rolünün ele alındığı bu çalışmada birinci bölümünde düzenleyici ve denetleyici kurumlar kavramına kısaca değiniliyor ve bu kurumların tanımı yapılıyor. İkinci bölümde ise düzenleyici ve denetleyici kurumların ortak özellikleri belirtiliyor. RTÜK’ün düzenleyici ve denetleyici bir kurum olarak görev ve yetkileri ise üçüncü bölümde ele alınıyor. Son bölümde ise RTÜK’ün medya okuryazarlığı alanındaki rolü inceleniyor. RTÜK’ün düzenleyici ve denetleyici bir kurum olarak hukuk sistemimize girmesi ile idari ve mali özerkliğe sahip tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde piyasanın sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı tedbirler alma yükümlülüğüyle görev yaptığına dikkat çekiliyor. Düzenleyici ve denetleyici kurumların özelliklerinin belirtildiği çalışmada, özellikle kamusal yaşamın hassas alanı olarak tabir edilen medya alanının düzenlenmesinde ve sağlıklı yürütülmesinde devlet adına icrai karar alma yetkisine sahip bağımsız nitelikteki RTÜK’ün görev, sorumluluk ve yaptırım gücü alanlarına vurgu yapılmaktadır. 6112 sayılı Kanunun 37’nci maddesinin (r) bendine göre, medya okuryazarlığının toplumun tüm kesimlerini içerecek şekilde yaygınlaştırılması amacıyla başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere diğer kamu kurumları ile işbirliği yapma görev ve sorumluluğunun RTÜK’e verildiği ifade edilmekte, RTÜK’ün medya okuryazarlığı alanıyla ilgili yaptığı çalışmalar (medya okuryazarlığı internet sitesi, kodlayıcı uygulama rehberi, kodlayıcı sertifikası, medya çalışanlarına yönelik eğitim) ifade edilirken, medya okuryazarlığının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda RTÜK’ün hazırlamış olduğu raporun içeriğine de metin içinde yer verilmektedir. Çalışma içinde RTÜK’ün medya okuryazarlığına yönelik faaliyetlerinin liberal korumacı yaklaşımla yapıldığı daha çok çocuklara yönelik eğitimin hazırlandığı, bunun eleştirel boyuta taşınarak toplumun her kesimine yaygınlaştırılması gerektiği hususunda öneriler sunulmaktadır.

Ticari bir sistemin parçası olan kurgulanmış medya metinleri, iktidar odaklarına toplum üzerinde denetleme ve kontrol gücü vermekte, toplumsal alandaki eşitsizliklerin görünür kılınmasını engellemekte, yerleşik yapıların pekiştirerek yaşanan dünyanın modern öncesi düşüncesi olan toplumsal işleyiş yasalarının insan iradesinin dışında gerçekleştiği düşüncesini doğallaştırmaktadır. Kitle iletişim mecrasının bu yapısına karşı bireye büyük sorumlu-

luklar düşmektedir. Ticari medya şirketlerinin hegemonyasına karşı alternatif mecralar geliştirmek, kendi medyasını yaratmak, ideolojik kültürel kodları yapısöküme uğratabilecek beceri elde etmek, yeni medya teknolojilerinin sunduğu imkânları aktivist temelde içselleştirmek, demokratik iletişim pratiklerinin gelişmesini sağlayacak girişimlerde bulunmak, araştırma yapmak, enformasyon toplama ve yaratma kanallarını öğrenmek gibi özgürleştirici medya okuryazarlığı önerileri sunan kitabın içerisinde hem geleneksel medya hem de yeni medyaya karşı bireyin eleştirel bakış açısını geliştirmeyi hedefleyen birçok konu başlığı bulunmaktadır. İktidar odaklarının açık bir şiddet uygulamadan toplumsal rızayı sağlamada medyanın gücünden istifade etmesine karşı, bireyi harekete geçirmeyi amaçlayan “Medya Okuryazarlığı” kitabı, farkındalık oluşturma, medya endüstrisini tanıma, medya ürünlerini tüketirken politik ve ideolojik içerimleri çözümleme gerekliliğini vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle bu kitap medyanın ideolojik çerçevesine eğilen, medyanın temsil pratiklerini çözümlemede, izleyiciye-okuyucuya yol gösterecek pratik ve düşünsel beceri edimleri kazandıracak, temsil alanlarına güç ve iktidar ilişkileri çerçevesinde toplumsal, kültürel, tarihsel, siyasal bağlamlarda bakmayı sağlayacak, medya hegemonyasına karşı kendi medya metinlerini oluşturma becerisini teşvik edecek, alternatif kamu alanları yaratmada yol gösterici bilgiler sunmaktadır.